

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

ШИМОН ІВАН ПЕТРОВИЧ

УДК 340.151

**ПРАВОВА СИСТЕМА РУМУНІЇ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ**

Спеціальність 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів –2017

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрН України

Лемак Василь Васильович,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», завідувач кафедри теорії та історії держави і права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент НАПрН України

Стеценко Семен Григорович,

Інститут кримінально-виконавчої служби,

Перший заступник начальника інституту

кандидат юридичних наук, доцент

Настасяк Ірина Юріївна,

Львівський національний університет імені Івана Франка, доцент кафедри теорії та філософії права

Захист відбудеться «5» травня 2017 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.03 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 14, зал засідань юридичного факультету, ауд. Г-409.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розісланий «29» березня 2017 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

В.О.

Семків

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Після Революції Гідності Україна перебуває в ситуації, коли водночас здійснюється організація протидії зовнішній агресії та активне реформування національного правопорядку. Зміст правових реформ відображає процес імплементації цінностей і нормативних вимог Європейського Союзу. Укладений в 2014 р. Договір про асоціацію України і ЄС підтверджує цей курс. У таких умовах вітчизняну правову науку зацікавлюють проблеми, пов'язані з методологією та інструментарієм проведення реформ різних компонентів правової системи держави в умовах її інтеграції в ЄС.

У цьому контексті особливу увагу привертає досвід держав, які вирішували аналогічні українським складні проблеми державно-правової практики. Емпіричний досвід і закономірності реформування правової системи Румунії є особливо актуальними для України, виходячи з таких аргументів.

По-перше, правова традиція Румунії містила відбиток соціалізму та тривалого перебування в умовах нелегітимного і протиправного комуністичного режиму, подібного до того, що функціонував на українських землях. Демократична революція 1989 р. з чисельними жертвами стала початком процесу відновлення національної правової системи.

По-друге, розвиток конституціоналізму в Румунії, реформування правової системи в 1990-2000-х роках засвідчили ефективний вплив на цей процес інтеграції держави з Європейським Союзом, яка завершилася в 2007 р. повноцінним членством. Зміст такого реформування включав вирішення завдань, переважна більшість з яких відзначаються гострою актуальністю в Україні. Актуальність вивчення досвіду правових реформ у Румунії підтверджується також і тим, що ця держава за стартовими умовами реформ на початку 1990-х років, за рівнем демократичних традицій і за рівнем ресурсного забезпечення реформ, на відміну від держав Центральної Європи, також проявляє подібність до України.

Вітчизняна правова наука відзначається суттєвими здобутками щодо розробки реформування правової системи постсоціалістичних держав, в тому числі в теоретичній та історико-правовій площині. У цьому контексті слід відзначити тих учених-правознавців з України та інших країн, які розробили сучасну теорію правової реформи, зокрема, М. І. Козюбру, А. М. Колодія, В.В. Лемака, В. С. Нерсисянца, О. В. Петришина, В. Ф. Погорілка, П. М. Рабіновича, А. О. Селіванова, О. Ф. Скакун, О. В. Скрипнюка, В.Я.Тація, Ю. М. Тодику, М. В. Цвіка, В. М. Шаповала, Л. С. Явича, О. Н. Ярмиша тощо.

Разом із тим, теоретичні, історико-юридичні та порівняльно-правові аспекти реформування національного правопорядку потребують подальшого дослідження, в тому числі із залученням емпіричної бази держав-учасників Європейського Союзу. Залишаються нез'ясованими механізми розв'язання державно-правових задач сучасної держави в умовах взаємодії національного та наднаціонального правопорядків.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ДВНЗ "Ужгородський національний університет" у межах цільової комплексної програми "Правова реформа в Україні та державах Центральної Європи: теоретичні та практичні аспекти".

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є дослідження теоретичних та історико-юридичних аспектів генези правової системи Румунії та її реформування в умовах інтеграції до Європейського Союзу.

Для досягнення вказаної мети було поставлено такі *завдання*:

- проаналізувати генезис правової системи Румунії, з'ясувати основні етапи її державно-правової традиції;
- дати характеристику правовому змісту демократичної революції в Румунії, правовим засобам відновлення демократичних інститутів в 1989 – 1991 роках;

- визначити напрями розвитку конституціоналізму, зміст і порядок конституційної реформи, ефективність механізму захисту прав людини;
- розкрити зміст форми правління в Румунії, виокремити її особливості порівняно з іншими моделями "змішаної республіки";
- здійснити аналіз реформи правосуддя, прокуратури та поліції в Румунії, її етапів та основних напрямів;
- визначити механізм імплементації вимог ЄС до національної правової системи Румунії, встановити основні проблеми в цьому процесі;
- встановити законодавчий та інституційний механізм протидії корупції в Румунії, фактори, які надали ефективності його функціонуванню.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з функціонуванням правової системи Румунії в умовах її інтеграції до Європейського Союзу.

Предметом дослідження є теоретичні, історико-юридичні та компаративістські аспекти правової системи Румунії та засобів її реформування.

Методи дослідження. Враховуючи, що дослідження стосується генезису правової системи Румунії, одним із основних методів є історико-правовий метод, який дозволяє відстежити закономірності розвитку державно-правових явищ у часових параметрах, як значних, так і середньострокових (розділи 1, 2). Де-факто процес реформування правової системи Румунії відбувається чверть століття й тому саме даний метод уможлиблює бачення його моделі, тенденцій та нелінійності. Порівняльно-правовий метод також є одним із основних з урахуванням того, що сегменти правової системи Румунії аналізуються в контексті актуальних проблем розвитку відповідних правових інститутів України. Крім того, порівняльно-правовий метод дозволяє співставити задачі на виконання вимог ЄС і результати їх впровадження в Румунії внаслідок правових реформ (розділи 2, 3, 4). Виходячи з потреб дослідження, вказані основні методи поєднуються й історико-юридичний метод проявляється в компаративістській площині з

метою порівняння інститутів у часі та у просторі (розділ 4). Дослідження з предметом реформування правової системи національної держави потребує теоретичного аналізу, який проявляється в усіх підрозділах роботи. Техніко-юридичний метод дозволяє віднайти місце певного явища чи процесу в правовій системі даного суспільства з обов'язковим урахуванням координат основоположних цінностей, таких зокрема як основні права людини, демократія, інші засади конституціоналізму (розділ 2, 3).

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дана дисертація є одним із перших комплексних наукових досліджень правової системи Румунії в умовах її інтеграції до Європейського Союзу в контексті обґрунтування можливості удосконалення правових реформ в Україні. У рамках проведеного дослідження одержані наступні результати, що мають наукову новизну і виносяться на захист:

уперше:

- сформульовано висновок щодо правового змісту демократичної революції в Румунії, яка виступає не лише персональними змінами у вищих органах державної влади, а й комплексом організаційно-правових заходів, спрямованих на відновлення установчої влади румунського народу та повернення легітимності системі публічної влади;

- обґрунтовано тезу, що головним фактором, який впливав на розвиток конституціоналізму в Румунії 1990-2000-х років була підготовка держави до вступу в ЄС, а пріоритетами – розвиток та удосконалення демократичних інститутів і механізму захисту прав людини;

- доведено, що конституційна реформа 2003 р. відрізняється системним характером та інструментальністю, що дозволило вирішити низку задач, пов'язаних як зі вступом до ЄС, так і з удосконаленням національного правопорядку загалом; зроблено висновок, що дана реформа своїм змістом відображає вектор, характерний для подібних реформ в інших державах-кандидатах на членство в ЄС (створення механізму перенесення частини суверенітету, корекція форми правління тощо), а її механізм проведення

відображає вимоги легальності (конституційності) та вимоги легітимності в демократичній державі;

- встановлено, що головною ціллю реформи системи правосуддя в Румунії виступало забезпечення незалежності судової влади як інституційної системи та суддів як її носіїв: зроблено висновок про те, що для досягнення і гарантування такого стану були передбачені конституційні та законодавчі засоби, які унеможливають вплив на систему правосуддя та суддів з боку інших гілок влади, зокрема, через заснування Вищої ради магістратури, наділеної відповідними повноваженнями;

- визначено, що створення де-факто нової системи протидії корупції в Румунії було зроблено під впливом підготовки держави до вступу в Європейський Союз та зроблено висновок, що вона складається з правового (норми міжнародного та внутрішнього права) та інституційного компонентів. Основний орган серед інституцій протидії корупції (Національний антикорупційний директорат) відзначається незалежністю та високою результативністю.

набули подальшого розвитку:

- наукові уявлення про механізм захисту прав людини в Румунії, який в інституційному та юридичному аспектах спрямований на реальне втілення прав людини на індивідуальному та колективному рівнях, зокрема, зроблено висновок про специфіку конституційного закріплення основних прав людини в Румунії, яка проявляється в збалансованості відповідних формулювань, відображення при цьому європейської правової традиції;

- положення, які обґрунтовують нелінійний розвиток державно-правової традиції в Румунії впродовж XX століття, зокрема, з огляду на авторитарний режим 1940-х років та розвиток комуністичного режиму після Другої світової війни;

- знання щодо змісту та механізму проведення реформи прокуратури в Румунії, зокрема, значення незалежності прокуратури як інституційної

системи та прокурорів як носіїв відповідних повноважень у рамках судової влади;

удосконалено:

- наукові підходи до оцінки функціонуючої форми правління в Румунії, заснованої на Конституції 1991 р., у зв'язку з чим зроблено висновок про те, що, хоча вона ідентифікується як "змішана республіка", для неї властиві ознаки, які відрізняють її від моделі влади в Польщі, Франції і особливо в Україні, зокрема, розподілом влади між вищими органами влади;

- знання про реформування поліцейської системи Румунії після демократичної революції 1989 р., внаслідок якої поліція загалом імплементувала в свою організацію та діяльність стандарти Європейського Союзу; зроблено висновок про засоби забезпечення аполітичності на рівні Конституції та на рівні спеціального закону, зокрема, унеможливлення політичного впливу відповідного міністра на діяльність поліції;

- наукові підходи щодо процесу імплементації вимог ЄС до національного правопорядку Румунії, який спрямовувався Європейською комісією через механізм щорічних доповідей про "прогрес Румунії" в цьому напрямі; зроблено висновок, що серед основних проблем у впровадженні правових реформ у Румунії називалися ступінь незалежності судової влади та недостатня протидія корупції.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що вони становлять основу для подальших наукових розробок державно-правових процесів у державах Центральної Європи, можуть бути використані при розробці навчальної й методичної літератури, а також у процесі законотворчої діяльності. Теоретичні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані в навчальному процесі при викладанні дисциплін "Історія держави і права", "Теорія держави і права", "Державне право зарубіжних країн" тощо. Вони також можуть бути використані в процесі вироблення змісту та механізмів правових реформ в Україні.

Апробація результатів дисертації. Висновки і рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні, обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету ДВНЗ "Ужгородський національний університет", а також на міжкафедральних "круглих столах". Вони впроваджені в навчальний процес при розробці лекційних курсів та робочих навчальних програм з дисциплін "Історія держави і права зарубіжних країн", "Теорія держави і права", "Державне право зарубіжних країн". Основні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені на наукових конференціях та інших наукових форумах, зокрема, на міжнародних науково-практичних конференціях.

Публікації. Основні положення і висновки дисертації викладені в 7 статтях у фахових наукових виданнях, в тому числі 1 стаття включена до міжнародних наукометричних баз, а також в 1 статті за результатами міжнародної наукової конференції.

Структура роботи побудована за проблемно-хронологічним принципом та зумовлена метою і завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів (які включають тринадцять підрозділів), висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 220 сторінок, з них 199 сторінок – основний текст. Список використаних джерел складається з 202 найменувань на 22 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації та рівень наукового дослідження проблеми, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, охарактеризовано методологію, розкрито наукову новизну одержаних результатів, вказано на практичне значення отриманих результатів, подано інформацію про їх апробацію та публікації результатів, структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 "Теоретико-методологічні основи дослідження правової системи Румунії" складається з двох підрозділів.

Підрозділ 1.1 "*Ступінь наукового опрацювання та методи дослідження*" присвячено аналізу фахової літератури з проблеми та основних методів, ужитих у дослідженні. Відзначається, що генезис правової системи Румунії в XIX-XX століттях, процеси демократичної революції та правові перетворення в 1990-2000-х роках неодноразово виступали об'єктом наукових досліджень. Зібрано чималий фактологічний (емпіричний) доробок, проведено його обробку та зроблено висновки, які дозволяють розпочати діяльність щодо конструювання наукової картини розвитку правової системи в Румунії на рубежі XX-XXI століть. Однак, вагомі опубліковані результати в напрямі вивчення окресленого предмету дослідження не означають завершеності відповідної пізнавальної діяльності.

З'ясування змісту національної правової системи Румунії передбачає застосування як загальнонаукових, так і спеціально-юридичних методів. Серед спеціально-юридичних методів, які підлягають використанню, необхідно вказати такі як: 1) *техніко-юридичний метод*, який є цінним для дослідження динаміки національної правової системи Румунії. Цей метод є особливо цінним для розкриття статусу суб'єктів правової діяльності. За допомогою даного методу розкрито основні компоненти правової системи Румунії, напрями її реформування (розділи 2 і 3 роботи); 2) *порівняльно-правовий метод*, який дозволив створити відповідний компаративістський контекст для змісту всього дослідження; 3) *історико-юридичний метод*, який дозволяє зрозуміти закономірності розвитку національного правопорядку і провести лінію взаємодії історико-правового досвіду з сучасними проблемами державного та правового розвитку.

У підрозділі 1.2 "*Державно-правова традиція Румунії (XIX – XX століття)*" досліджено етапи розвитку румунської державності з часу виголошення незалежності Румунії: 1) період з часу створення незалежної держави - Румунії на підставі конституції 1866 р. до схвалення конституції 1923 р.; 2) період розвитку Румунії як конституційної монархії у міжвоєнний час; 3) період фашизації румунської держави І.Антонеску (1940 - 1944 роки);

4) період становлення комуністичної диктатури в Румунії (радянзації держави); 5) період комуністичного режиму Н.Чаушеску (1965 - 1989 роки). У період Другої світової війни режим І.Антонеску відзначався не лише участю в агресивній війні на боці нацистської Німеччини, а й також участю в "етнічних чистках" (Голокості) на окупованих територіях. Після Другої світової війни поступово за радянським зразком була сформована держава з тоталітарною публічною владою.

Розділ 2 "Реформування правової системи Румунії в період відновлення демократичних інститутів (1989 - 1991 роки)" складається з трьох підрозділів. У підрозділі 2.1. *"Демократична революція в Румунії 1989 р.: передумови і правовий зміст"* аналізуються політико-правові процеси у вказаний період, які заклали основи для наступного реформування національної правової системи. Незважаючи на те, що демократична революція в Румунії відбувалася паралельно (і практично одночасно) до революцій в інших державах Східної Європи, істотні особливості виокремлюють її з цього ряду практично за всіма параметрами. Радикальні перетворення в Румунії розпочалися у зв'язку з повстанням 16 грудня 1989 р. у м. Тімішоара (район компактного проживання угорської етнічної меншини), а вже 22 грудня були втілені в масовому повстанні в столиці та чисельних збройних зіткненнях, в яких загинула понад одна тисяча осіб. Захоплення Н.Чаушеску, поспішний суд і страта й надалі значною мірою залишаються втаємниченими. 23 грудня 1989 р. було створено Фронт національного порятунку (ФНП) на чолі з І. Ілієску, який перебрав на себе установчу владу в державі, а Рада ФНП взяла на себе функції тимчасового парламенту з широкими повноваженнями – зокрема, право видавати декрети з силою закону, призначати і звільняти прем'єр-міністра, затверджувати за його поданням склад уряду.

У підрозділі 2.2. *"Правові засоби відновлення парламентської демократії"* досліджено заходи, які здійснювалися з метою відновлення демократичної політичної системи в Румунії після припинення

комуністичного режиму. Починаючи з 26 грудня 1989 р. ФНП розпочав інтенсивну "декретотворчість", спрямовану на конституювання тимчасової влади. Створення Тимчасової ради національної єдності (ТРНЄ) 9 лютого 1990 р. окремим декретом - законом ФНП означало новий етап революційного процесу в Румунії, так як було створено ще один надзвичайний орган, який узяв на себе "вищу владу" в країні. Створення ТРНЄ сприяло стабілізації політичної і правової ситуації в державі, бо до складу цього органу увійшли представники всіх найбільших політичних партій, однак, половину місць у ТРНЄ зайняли представники ФНП. ТРНЄ в період від моменту свого створення і до 11 травня 1990 р. здійснювала активну діяльність із врахуванням істотних загроз для правопорядку, викликаних двома чинниками: а) масовими заворушеннями в Бухаресті та інших містах; б) нестабільністю конституційного порядку, викликаного відсутністю конституції як основного закону. Перший етап революції було завершено 20 травня 1990 р., коли в ході всенародних виборів президента було обрано І.Ілієску, а в ході парламентських виборів перемогу здобула ФНП.

У підрозділі 2.3. *"Прийняття Конституції Румунії 1991 р."* досліджується перший етап конституційної реформи після демократичної революції. Після перших вільних парламентських виборів у травні 1990 р. політико-правова система Румунії продовжувала залишатися нестабільною та внутрішньо суперечливою. Отримання вищими органами державної влади легітимації внаслідок парламентських і президентських виборів, хоч і сприяло зміцненню національного правопорядку, тим не менш, не вирішувало основних проблем функціонування правової системи Румунії, зокрема: а) відсутності писаної конституції; б) необхідності продовження правової реформи в напрямі законодавчого забезпечення функціонування інститутів демократії, витворення судової системи, захисту прав людини тощо.

Центральною проблемою для становлення, по суті, нової правової системи Румунії постала проблема якнайшвидшого прийняття конституції. Виборчий декрет - закон від 14 березня 1990 р. врегулював процедуру схвалення Конституції Румунії (установчими зборами, в які конститууються дві палати Парламенту протягом строку максимально 18 місяців). У липні 1990 р. новообраний Парламент схвалив постанову про регламент Установчих зборів, а його палати утворили Установчі збори. Діяльність щодо підготовки, узгодження і прийняття Конституції Румунії продовжувалася більше одного року. Конституція була схваленими обома палатами Парламенту 21 листопада 1991 р., однак, набула вона чинності лише 8 грудня 1991 р. після її затвердження шляхом референдуму.

Розділ 3 "Розвиток конституційного порядку в Румунії" складається з чотирьох підрозділів. Підрозділ 3.1 "*Конституція Румунії в системі джерел права*" присвячено аналізу відповідних джерел, їх співвідношенню між собою. Компонентами системи основних джерел права Румунії виступають: 1) Конституція очолює ієрархію норм права з огляду на юридичну силу, а її роль проявляється у різних площинах; 2) конституційні закони – це закони, якими вносяться зміни і доповнення до Конституції Румунії (закон 2003 р.); 3) органічні закони. Окрім предмету регулювання, визначеного Конституцією, органічні закони відрізняються процедурою їх схвалення (абсолютною більшістю голосів депутатів і сенаторів); 4) звичайні закони; 5) акти делегованого законодавства, які видаються Урядом Румунії. Уряд наділений повноваженням видавати акти з юридичною силою звичайних законів (тих, які не є "органічними законами"), котрі залежно від процедури набрання ними чинності мають дві форми: ордонанси і надзвичайні укази; 6) інші акти Уряду, які покликані встановити порядок реалізації законів, створити організаційні аспекти їх здійснення. Повноцінними джерелами права в Румунії виступають також право ЄС, інші міжнародні договори, рішення і практика Європейського суду з прав людини.

У підрозділі 3.2. *"Реформа конституції Румунії 2003 р.: загальне і особливе"* досліджено зміст і послідовність внесення змін до Конституції 1991 р. Румунія розпочала процес інтеграції до Європейського Союзу на початку 1990-х років одночасно з ходом внутрішніх правових реформ. 18 вересня 2003 р. обома палатами Парламенту поправку до Конституції було схвалено. 30 вересня 2003 р. було оприлюднене рішення Конституційного Суду щодо конституційності вказаного закону, після чого текст поправки було винесено на референдум, який відбувся 18-19 жовтня 2003 р. Внесення суттєвих змін і доповнень до Конституції 1991 р. вирішувало низку задач румунської держави, передовсім, адаптацію її конституційної системи до вимог європейської інтеграції (норми, які встановлювали механізм приєднання Румунії до ЄС та дію джерел права ЄС у Румунії), удосконалення норм Конституції Румунії, які закріплюють права людини, а також реформа форми правління Румунії.

Підрозділ 3.3. *"Проблеми ефективності механізму захисту прав людини"* містить аналіз основних питань, пов'язаних з ефективністю функціонування механізму захисту прав людини. Після чотирьох десятиліть комуністичного державного режиму питання конституційного закріплення основних прав і свобод постало в Румунії особливо рельєфно. У роботі подано аналіз змісту конституційних прав у їхньому зв'язку і розумінні з практикою Європейського Суду з прав людини. Відзначено, що Румунія є одним із лідерів серед європейських країн щодо кількості заяв (скарг) до Європейського Суду з прав людини, відповідачем щодо яких виступає Румунія як держава (більшість заяв пов'язані з неефективністю судової влади).

У підрозділі 3.4. *"Конституційні основи форми правління"* досліджено організацію публічної влади в Румунії на національному рівні. Лише з прийняттям і введенням у дію Конституції 1991 р. Румунія пододала період конституційної невизначеності, який був пов'язаний із революційними подіями грудня 1989 р. Конституційна форма правління в Румунії може бути

позначена як "змішана республіка", проявляючи певні аналогії з Французькою Республікою (її модель вважається "класичною") та Республікою Польща. Для неї характерні наступні особливості: 1) сильний інститут парламентаризму; 2) глава держави, який хоч і обирається шляхом прямих виборів, тим не менш, не наділений широкими виконавчо-розпорядчими повноваженнями; 3) формування Уряду відбувається спільно Президентом і Парламентом, але за переважаючої ролі останнього. Відповідно до статті 85 Конституції "Президент Румунії пропонує кандидатуру на посаду прем'єр-міністра і призначає Уряд на підставі вотуму довіри, вираженого Парламентом", а також "у випадку реорганізації Уряду або утворення в ньому вакансії Президент за пропозицією прем'єр-міністра відкликає і призначає окремих членів Уряду"; 4) висока роль Уряду та його політична відповідальність перед Парламентом.

Розділ 4 "Реформування національного правопорядку Румунії у зв'язку зі вступом в ЄС" складається з чотирьох підрозділів.

Підрозділ 4.1. "*Судова реформа*" містить аналіз проведення в Румунії реформ, спрямованих на створення незалежної судової влади, представленої конституційним судом і системою загальних судів. В Румунії ідея створення конституційного суду стала активно розроблятися лише в період підготовки Конституції (1990 – 1991 роки). Конституція 1991 р. окреслює компетенцію й організацію діяльності Конституційного Суду достатньо розширено: визначається склад (9 членів), порядок його створення трьома суб'єктами (по три члени призначаються Президентом, Палатою депутатів і Сенатом). Серед повноважень найперше необхідно відзначити те, що він "визначається з конституційністю законів до їх промульгації", а також уже діючих актів за клопотанням низки суб'єктів. Крім того, до повноважень Конституційного Суду належить перевірка конституційності (і законності) важливих складових функціонування правової системи Румунії, зокрема: дотримання процедури обрання Президента; визначення підстав для тимчасового виконання обов'язків Президента; конституційність політичної партії.

Реформа судів 2004 р. відзначається системним характером. Новий закон "Про судоустрій" №304 було схвалено 28 червня 2004 р. з основним завданням наближення судової системи Румунії до європейських стандартів. В процесі судової реформи було схвалено також закон №314/2004 "Про Вищу раду магістратури". Цей орган визначається законом "гарантом незалежності судової системи", а сам він "є незалежний і підкоряється в своїй діяльності лише закону" (стаття 1). Члени Вищої ради магістратури обираються з числа суддів і прокурорів на загальних зборах суддів (при необхідності і прокурорів) та призначаються Президентом Румунії (стаття 6).

Підрозділ 4.2. *"Реформа прокуратури і поліції"* присвячено аналізу реформування відповідних державних правоохоронних інститутів. Законодавчий статус прокуратури, як і до того часу, був урегульований новим законом "Про судоустрій" 2004 р., в якому йому було приділено декілька розділів. Серед загальних атрибутів системи прокуратури необхідно вказати на те, що згідно статті 62 Закону "прокуратура здійснює свої прерогативи відповідно до закону на чолі з генеральним прокурором при Верховному суді касації і юстиції", а "прокурори здійснюють свою діяльність відповідно до принципів законності, неупередженості та ієрархічного контролю під керівництвом міністра юстиції". Повноваження прокуратури формулюються Законом у статті 63 Закону, зокрема, у наступний спосіб: а) здійснення кримінального переслідування у випадках та відповідно до закону і прийняття участі у вирішенні конфліктів за допомогою інших засобів згідно закону; б) спрямовування і контроль за роботою судової поліції, ведення і контроль за діяльністю інших органів кримінального розслідування; в) у відповідних судах підтримання обвинувачення в кримінальних справах відповідно до закону.

Поліцейська реформа була втілена у 2002 р., в ході цілеспрямованої підготовки правової системи Румунії до вступу в Європейський Союз, коли було схвалено новий Закон "Про організацію і функціонування румунської поліції". Поліція Румунії очолюється Генеральною інспекцією, якій

підпорядковані усі підрозділи Поліції. Очолює Генеральну інспекцію генеральний інспектор, який призначається на посаду рішенням Прем'єр-міністра Румунії за поданням міністра адміністрації та внутрішніх справ і за погодження Корпусу співробітників національної поліції (стаття 8 Закону). У такий спосіб забезпечується інституційне відокремлення Поліції від міністра адміністрації та внутрішніх справ.

Підрозділ 4.3. "Імплементация вимог ЄС у правову систему Румунії" містить аналіз виконання Румунією вимог Копенгагенських критеріїв та поточних вимог інститутів ЄС, які здійснювали моніторинг за реформуванням національного правопорядку Румунії. Одним із інструментів контролю інститутів ЄС за станом імплементації стандартів ЄС у внутрішнє законодавство і практику Румунії, як і інших держав-кандидатів, стали Доповіді Європейської комісії про прогрес у внутрішніх реформах. Такі доповіді (Regular Report) містили структуру, в якій подавався аналіз суспільних змін у державі-кандидаті за "Копенгагенськими критеріями", а також за трьома десятками секторів, які конкретизували їх. Від 1998 до 2006 р. було підготовлено дев'ять таких доповідей про прогрес Румунії у питаннях імплементації європейських стандартів і ще один – підсумковий у 2006 р. щодо Румунії і Болгарії про готовність цих двох держав до приєднання до ЄС. Скромні оцінки стану реформування правової системи в Румунії залишили її за межами підготовки до вступу в ЄС в рамках "хвилі розширення" 2004 р., коли було прийнято одночасно 10 країн. У підсумковій доповіді Європейської комісії щодо стану готовності до членства в ЄС Румунії та Болгарії (Брюссель, 26 вересня, 2006 р.) з питань "політичних критеріїв" було відзначено прогрес у проведенні реформ, передовсім - системи правосуддя. Оцінка рівня правових реформ у Румунії та здійснення вимог ЄС проявилася у прийнятті Румунії до ЄС у 2007 р.

Підрозділ 4.4. "Протидія корупції: законодавчі й інституційні аспекти" містить аналіз досвіду Румунії в сфері вибудови антикорупційних механізмів. Стан корупції в Румунії викликав занепокоєння в інститутах ЄС

на момент приєднання країни (2007 р.). У 2002 р. було створено Національну прокурорську службу боротьби проти корупції, яка внаслідок реорганізації в 2006 р. була перетворена в Національний антикорупційний директорат (Directia Nationala Anticoruptie - NAD, НАД). Рішення про створення цього інституту було прийняте в 2000 р., коли стало очевидно, що традиційно існуючі національні органи не в змозі добитися серйозних успіхів у стримуванні корупції. Національний антикорупційний директорат є структурним підрозділом Прокурорської служби при Верховному суді касації та юстиції і наділений повноваженнями на проведення розслідування справ про корупцію особливої важливості. При проведенні попереднього слідства прокурори Директорату здійснюють пряме керівництво і нагляд за роботою слідчих судової поліції, які прикріплені до НАД і проводять заходи в рамках попереднього розслідування. Прокурори НАД підтримують обвинувачення у суді за справами, ними ж розслідуваними. Законодавчий статус НАД був закладений у надзвичайному рішенні Уряду № 43/2002, яке було підтверджено Законом № 503/2002. Головний прокурор Національного антикорупційного директорату призначається на строк 6 років і звільняється з посади Президентом Румунії за пропозицією Вищої ради магістратури на підставі рекомендації міністра юстиції. Юрисдикція НАД охоплює корупційні злочини, вчинені вищими посадовцями або ж предметом яких виступають значні грошові суми.

ВИСНОВКИ

Дане дисертаційне дослідження вирішує важливе й актуальне наукове завдання, суть якого полягає в дослідженні генезису та реформування правової системи Румунії в умовах її інтеграції до Європейського Союзу, обґрунтуванні можливості врахування даного знання для удосконалення правових реформ в Україні в процесі європейської інтеграції.

З урахуванням сучасного рівня розвитку вітчизняної правової науки і застосування методологічних підходів до пізнання емпіричної бази предмету дослідження, можливо підвести підсумки та зробити такі висновки.

1. Державно-правова традиція Румунії в ХІХ – ХХ століттях відзначається низкою тенденцій. По-перше, конституювавши власну державу в другій половині ХІХ ст., опираючись на власну правову традицію, румунський народ імплементував основні цінності європейського конституціоналізму. З Першої світової війни Румунія вийшла як сильна регіональна держава, а Конституція 1923 р. надала поштовху розвитку демократичних інститутів.

По-друге, незважаючи на значні труднощі та вплив великих тоталітарних держав, румунська держава в першій половині ХХ ст. зберегла свою ідентичність, хоч і не уникла в кінці 1930-х – першої половини 1940-х років авторитарної влади та фашизму. У період Другої світової війни режим І. Антонеску відзначався не лише участю в агресивній війні на боці нацистської Німеччини, а й також участю в "етнічних чистках" (Голокості) на окупованих територіях, в тому числі на українських землях.

По-третє, подібно іншим державам Центральної та Південно-Східної Європи, після Другої світової війни Румунія та її правова система потрапили під вплив СРСР. Однопартійна система, заперечення парламентаризму, диктатор - президент, таємна поліція та інші ознаки підтверджували приналежність до соціалістичної правової системи.

2. Правовий зміст демократичної революції в Румунії полягає в сукупності організаційно - правових заходів, цілями яких виступали відновлення суверенної влади румунського народу та основних прав людини. З цією метою за короткий проміжок часу (грудень 1989 р. – травень 1990 р.) були проведені інтенсивні перетворення: конституйована нова система тимчасової публічної влади; створені законодавчі умови для відновлення демократичної (конкурентної) політичної системи; проведено перші вільні вибори – до парламенту та Президента, що означало створення легітимної основи для функціонування публічної влади в Румунії.

3. Після проведення перших вільних виборів і створення легітимних органів державної влади пріоритетом реформ стала підготовка і прийняття

нової Конституції. Механізм прийняття Конституції 1991 р. передбачав використання і консенсуальних механізмів у Парламенті (більшості і опозиції), і організації підтримки Основного закону з боку носія установчої влади (румунського народу) шляхом референдуму.

4. Головним фактором, який впливав на розвиток конституціоналізму в Румунії 1990-2000-х років була підготовка держави до вступу в ЄС, а пріоритетами – розвиток та удосконалення конституційних демократичних інститутів та механізму захисту прав людини.

Роль Конституції Румунії як джерела права проявляється у різних площинах: вона визначає як загальні параметри правопорядку, так і межі правотворчої діяльності органів публічної влади (їх нормотворчі повноваження), а також передбачає механізми взаємодії національної правової системи з міжнародним правом та наднаціональними правовими системами, зокрема, Європейським Союзом.

5. Механізм захисту прав людини в інституційному та юридичному аспектах спрямований на реальне втілення прав людини в Румунії на індивідуальному та колективному рівнях. Закріплення змісту основних прав та підстав їх обмеження у Конституції сприяє їх змістовному наповненню і водночас не применшує ролі тих основних прав людини, які знаходяться за межами конституційного закріплення. Особливостями конституційного закріплення основних прав людини в Румунії виступає наступне: а) інститут прав людини став одним із основних каналів взаємодії національної правової системи з міжнародним правопорядком; б) формулювання в тексті Конституції Румунії прав і свобод є збалансованим і відображає не посттоталітарні тенденції, а європейську правову традицію.

6. Заснована на Конституції 1991 р. форма правління в Румунії ідентифікується як "змішана республіка", для якої властива низка ознак, які відрізняють її від функціонуючої моделі влади в Польщі, Франції і особливо в Україні.

7. Головною ціллю реформи системи правосуддя в Румунії виступало забезпечення незалежності судової влади як інституційної системи та суддів як її носіїв. Для досягнення і гарантування такого стану були передбачені конституційні та законодавчі засоби, які унеможливають вплив на систему правосуддя та суддів з боку інших гілок влади, забезпечення такого статусу судді, який дозволяє йому здійснювати конституційні повноваження.

Значимість досягнення незалежності судової влади та забезпечення незалежності суддів зумовила заснування в Румунії (як і в інших державах – членах ЄС) окремого конституційного органу – Вищої ради магістратури, наділеного засобами гарантування незалежності судів і суддів.

8. Головний акцент в організації прокуратури Румунії робився на незалежності прокуратури як інституційної системи. З цією метою Конституцією і законом передбачено низку засобів, які гарантують таку незалежність. Особливу увагу необхідно звернути на інституційне відокремлення системи прокуратури та її "прив'язку" до судової системи. Прокуратура в Румунії очолюється Генеральним прокурором при Верховному суді касації та юстиції, який організаційно підконтрольний міністру юстиції в межах, визначених законом, і не перебуває в жодних політичних відносинах з Президентом Румунії, парламентом чи урядом. У такий спосіб забезпечується його реальне перебування за межами політичних відносин. Модель організації прокуратури в Румунії відштовхується від позиції, що прокуратура є складовою правосуддя й на неї повинні поширюватися подібні механізми забезпечення незалежності.

9. Реформування поліцейської системи Румунії після демократичної революції 1989 р. було проведено в декілька етапів, внаслідок чого поліція загалом імплементувала в свою організацію та діяльність стандарти Європейського Союзу. Конституцією Поліція Румунії спрямована на її підпорядкування "винятково волі народу" та аполітичність, "гарантування суверенітету, незалежності і єдності держави, територіальної цілісності країни і конституційної демократії" (стаття 117). По-друге, вона очолюється

Генеральною інспекцією, якій підпорядковані усі підрозділи Поліції; генеральний інспектор призначається на посаду рішенням Прем'єр-міністра Румунії за поданням міністра адміністрації та внутрішніх справ і за погодження Корпусу співробітників національної поліції, що унеможлиблює політичний вплив на Поліцію через міністра (члена уряду).

10. Створення нової системи протидії корупції в Румунії було зроблено під впливом підготовки держави до вступу в Європейський Союз. Основний орган серед інституцій протидії корупції – Національний антикорупційний директорат (НАД) – був заснований на низці параметрів, зокрема: 1) зосередження на розслідуванні корупційних злочинів значних масштабів або вчинених посадовими особами органів державної влади високого рівня; 2) поєднання в ньому прокурорів, співробітників судової поліції і експертів, що дозволило створити високопрофесійну й відносно замкнуту систему, яка є спроможною самостійно досягати результату (від порушення справи до підтримання обвинувачення в суді); 3) головний результат діяльності НАД вимірювався, окрім іншого, кількістю кінцевих вироків судів у справах, які НАД порушував і розслідував.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті у фахових виданнях

1. **Шимон І. П.** Судова реформа в Румунії: зміцнення гарантій незалежності / І. П. Шимон // Форум права. – 2015. – № 4. – С. 336–340. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

2. **Шимон І. П.** Демократична революція в Румунії 1989 р.: передумови, зміст, особливості / І. П. Шимон // Форум права. – 2015. – № 1. – С. 371–376. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

3. **Шимон І. П.** Система основних джерел права Румунії: теоретико-правові аспекти / І. П. Шимон // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. – 2016. – Вип. 38(1). – С. 30–32. –

– [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
[http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_38\(1\)__9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_38(1)__9).

4. **Шимон І. П.** Особливості державного режиму в Румунії в період Другої світової війни (1940–1944 рр.) / І. П. Шимон // Форум права. – 2015. – № 2. – С. 187–191. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.

5. **Шимон І. П.** Поліцейська реформа в Румунії: зміст та основні напрями / І.П.Шимон // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 1. – С. 241–244. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://pap.in.ua/1_2016/1_2016.pdf.

6. **Шимон І. П.** Конституційна реформа в Румунії в 1990-1991 роках: можливі уроки для України / В. В. Лемак, І. П. Шимон // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 6. – С. 39–41.

7. **Шимон І. П.** Модель змішаної республіки в Румунії та Україні: порівняльно-правові аспекти / В. В. Лемак, І. П. Шимон // Публічне право. – № 2 (18). – 2015. – С. 275–282.

8. **Шимон І. П.** Протидія політичній корупції в Румунії: можливий досвід для України [Текст] / В. В. Лемак, І. П. Шимон // Часопис Київського університету права : Український науково-теоретичний часопис. – 2015. – № 3. – С. 366–370.

Матеріали і тези конференцій:

1. **Шимон І.** Конституційні права людини в Румунії в контексті практики Європейського Суду з прав людини / І. Шимон // Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід : Матеріали учасників другої науково-практичної конференції (м. Львів, 29 квітня 2016 р.). – Львів: ННІПП НУ "Львівська політехніка", 2016. – С.222–231.

АНОТАЦІЯ

Шимон І.П. Правова система Румунії: теоретичні та історико-юридичні аспекти. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2017.

Дисертацію присвячено дослідженню правової системи Румунії в умовах її інтеграції до Європейського Союзу. Особливу увагу звернуто на розкриття правового змісту демократичної революції в Румунії 1989 р., який втілений у комплексі організаційно-правових заходів, спрямованих на відновлення установчої влади румунського народу та основних прав людини. У роботі обґрунтовано тезу, що головним фактором, який впливав на розвиток конституціоналізму в Румунії 1990-2000-х років була підготовка держави до вступу в ЄС. Пріоритетом при цьому залишався розвиток та удосконалення демократичних інститутів і механізму захисту прав людини.

У дисертації розкрито зміст реформування правової системи Румунії у зв'язку зі вступом в ЄС за такими напрямками як конституційна реформа, реформа правосуддя, вибудова механізму протидії політичній корупції. Зроблено висновки щодо можливості використання досвіду правових реформ Румунії для здійснення відповідних перетворень в Україні.

Ключові слова: Румунія, правова система, конституція, правосуддя, права людини.

АННОТАЦІЯ

Шимон І.П. Правовая система Румынии: теоретические и историко-юридические аспекты. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2017.

Диссертация посвящена исследованию правовой системы Румынии в условиях ее интеграции в Европейский Союз. Особое внимание обращено на

раскрытие правового содержания демократической революции в Румынии 1989, которое воплощено в комплексе организационно-правовых мер, направленных на восстановление учредительной власти румынского народа и основных прав человека. В работе обосновано тезис, что главным фактором, который влиял на развитие конституционализма в Румынии 1990-2000-х годов была подготовка государства к вступлению в ЕС. Обращено внимание на механизм мониторинга хода проведения реформ в Румынии со стороны институтов ЕС. Приоритетом при проведении реформ оставалось развитие и совершенствование демократических институтов и механизма защиты прав человека.

В диссертации раскрыто содержание реформирования правовой системы Румынии в связи с вступлением в ЕС по таким направлениям как конституционная реформа, реформа правосудия, построение механизма противодействия политической коррупции. Проанализирована система источников права в Румынии, в особенности роль Конституции и "делегированного законодательства". Раскрыты особенности средств обеспечения независимости судебной системы и прокуратуры, особенности специальных антикоррупционных механизмов. Сделаны выводы о возможности использования опыта правовых реформ Румынии для осуществления соответствующих преобразований в Украине.

Ключевые слова: Румыния, правовая система, конституция, правосудие, права человека.

SUMMARY

Shimon I. Romanian legal system: theoretical, historical-legal aspects. – On the rights of manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of legal sciences on the specialty 12.00.01 – theory and history of State and Law; history of political and legal studies. – Ivan Franko National University of Lviv. – Lviv, 2017.

The thesis is devoted to complex research of the Romanian legal system in terms of its integration into the European Union. Particular attention is drawn to the disclosure of the legal content of the democratic revolution in Romania in 1989, which is embodied in the complex organizational and legal measures to restore the constituent power of the Romanian people and basic human rights. The work proved the thesis that the main factor that poured on the development of constitutionalism in Romania 1990-2000 years was to prepare the country to join the EU. The priority remained with the development and improvement of democratic institutions and mechanisms of human rights protection.

In the thesis the content of reform of the legal system in Romania due to EU accession in such areas as constitutional reform, justice, vybudova mechanism for fighting political corruption. Conclusions on the possibility of using the experience of legal reforms Romania to implement the relevant reforms in Ukraine.

Keywords: Romania, the legal system, constitution, justice, human rights.